

Машевська Оксана Петрівна

*аспірант кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України;
суддя*

Господарського суду Житомирської області

Машевская Оксана Петровна

*аспирант кафедры административного и финансового права
Национального университета биоресурсов и природопользования Украины;
судья*

Хозяйственного суда Житомирской области

Mashevska Oksana

*Postgraduate Student of the Department of Administrative and Financial Law
of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine;
Judge of the Commercial Court of Zhytomyr Region*

Науковий керівник:

Курило Володимир Іванович

*доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
Національний університет біоресурсів та природокористування України*

Научный руководитель:

Курило Владимир Иванович

*доктор юридических наук, профессор, заслуженный юрист Украины
Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины*

Research manager:

Kyrulo Volodymyr

*Doctor of Juridical Sciences, Professor, Honoured Lawyer of Ukraine
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

DOI: 10.25313/2520-2308-2018-3-3822

**КОРУПЦІЙНІ РИЗИКИ У НЕПРАВИЛЬНОМУ ЗАСТОСУВАННІ
ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ**

**KORRUPTIONS RISKI V NEPRAVIL'NYM PRYMENENNI
PRAKTYKI YVROPEY'S'KOHO SUDU**

**CORRUPTION RISKS IN WRONG APPLICATION
TO PRACTICE OF THE EUROPEAN COURT OF JUSTICE**

Анотація. Згідно з назвою у статті розглядається питання наявності корупційних ризиків у неправильному застосуванні судами при розгляді справ практики Європейського суду з прав людини. Нагадаємо, що відповідно до статті 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року суди застосовують при розгляді справ практику Суду як джерело права. Перехідні положення цього Закону, що діє в Україні більше десяти років, містять приписи щодо обов'язку вжиття державою заходів щодо включення питань оволодіння положеннями Конвенції та практики Суду до вимог професійного рівня окремих категорій суддів. Станом на 19 квітня 2018 під час офіційного відкриття проекту Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини», Верховний Суд визнав, що практика ЄСПЛ враховуватиметься для формування єдиної судової

практики, зокрема, і для мінімізації звернень українських громадян до ЄСПЛ. Викладене дає підстави дійти висновку, що до цього часу в Україні не було створено передумови для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України, до числа яких, без сумніву, належить навчання професійних суддів правильному застосуванню конвенційних положень при розгляді справ. Натомість судово практика засвідчує можливість застосування прецедентних висновків невідповідно їх змісту, що вказує про наявність корупційних ризиків у суддівському розсуді. Так, у статті розкрито сутнісний зміст конвенційних положень, сформованих у певних правових ситуаціях (казусах) та здійснено аналіз їх застосування в Україні на прикладі постанов Верховного Суду України (нині – Верховного суду) за останні декілька років. На підставі проведеного аналізу зроблено наступний висновок: неправильне застосування правових висновків Європейського Суду в одних випадках є наслідком неправильного тлумачення їх змісту, в інших – проявом корупції.

Ключові слова: мирне володіння майном, легітимні очікування, незаконність набуття права власності, втручання держави в право власності, відсутність мотивації, судово дискреція, корупційні ризики, необґрунтоване застосування практики Європейського Суду з прав людини.

Аннотация. Согласно названию в статье рассматривается вопрос наличия коррупционных рисков в неправильном применении судами при рассмотрении дел практики Европейского суда по правам человека. Напомним, что согласно статье 17 Закона Украины «О выполнении решений и применении практики Европейского суда по правам человека» от 23 февраля 2006 суды применяют при рассмотрении дел практику Суда как источник права. Переходные положения этого Закона, действует в Украине более десяти лет, содержат предписания об обязанности принятия государством мер по включению вопросов овладения положениями Конвенции и практики Суда с требованиями профессионального уровня отдельных категорий судей. По состоянию на 19 апреля 2018 во время официального открытия проекта Совета Европы «Поддержка выполнения Украиной решений Европейского суда по правам человека», Верховный Суд признал, что практика ЕСПЧ будет учитываться для формирования единой судебной практики, в том числе и для минимизации обращений украинских граждан в ЕСПЧ. Изложенное дает основания сделать вывод, что к этому времени в Украине не были созданы предпосылки для уменьшения числа заявлений в Европейский суд по правам человека против Украины, в число которых, несомненно, относится обучение профессиональных судей правильному применению конвенционных положений при рассмотрении дел. Зато судебная практика показывает возможность применения прецедентных выводов не по их содержанию, указывает о наличии коррупционных рисков в судебном усмотрении. Так, в статье раскрыто сущностное содержание конвенционных положений, сложившихся в определенных правовых ситуациях (казусах) и осуществлен анализ их применения в Украине на примере постановлений Верховного Суда Украины (ныне – Верховного суду) за последние несколько лет. На основании проведенного анализа сделан следующий вывод: неправильное применение правовых заключений Европейского Суда в одних случаях является следствием неправильного толкования их содержания, в других – проявлением коррупции.

Ключевые слова: мирное владение имуществом, легитимные ожидания, незаконность приобретения права собственности, вмешательство государства в право собственности, отсутствие мотивации, судебная дискреция, коррупционные риски, необоснованное применение практики Европейского Суда по правам человека.

Summary. According to the title the article is concerned with the issue of corruption risks in wrong application to consideration of a trial practice of the European Court of Human Rights. As is known, according to the article 17 of the Law of Ukraine «Implementation of judgments and application to practice of the European Court of Human Rights» from February 23rd, 2006 courts adopt practice of the European Court as a source of law. Transitional dispositions of this law, which is in force in Ukraine for more than 10 years, contain provisions towards the obligation of the state to take measures for inclusion of issues of mastering the principles of the Convention and the practice of the Court for professional level requirements for certain categories of judges. On the 19th of April during the official opening of the European Council's project «Maintenance for implementation of the European Court's judgments by Ukraine», the Supreme Court recognized that practice of the European Court would be allowed for formation common jurisdiction, in particular, to minimize appeals of Ukrainian citizens to the European Court. So, prerequisites have not been created thus far, for reducing the number of applications to the European Court of Human Rights against Ukraine, it includes special training for professional judges on the correct application of the Convention's provisions in dealing with cases. Instead, judicial practice certifies that precedent finding can't be applicable in accordance to their content, which indicates to the corruption risks at the judge's discretion. Thus, the article exposes the content of conventional provisions, which were formed in certain legal situations (casuses). Also, there was analyzed its application in Ukraine on the example of Supreme Court's decisions during last years. On the basis of the analysis, the following conclusion was drawn: the wrong application of the legal conclusions of the European Court in some cases results in the misinterpretation of its content, while in others it is a manifestation of corruption.

Key words: peaceable possession, legitimate expectations, illegal ownership acquiring, state interference in property rights, lack of motivation, judicial discretion, corruption risks, groundless application to the practice of the European Court of Human Rights.

Постановка проблеми. Сучасна наукова доктрина поділяє корупційні ризики у судовій системі на дві стадії: ті, що діють на момент прийняття судді на посаду та ті, що діють безпосередньо у процесі перебування судді на займаній посаді. Дискреційні повноваження судді віднесено до внутрішніх корупційних ризиків судової системи. Зокрема, наукою визнається, що на суддівську дискрецію впливають певні особливості самої справи, зокрема її складність, неоднозначність висновків, суперечність доказів, коли перед суддею постає проблема вибору не лише між законним й незаконним рішенням, а й між декількома рішеннями, коли кожне з них формально відповідає закону. Та в рамках поставленої проблеми йтиметься про підстави суддівського вибору між рішенням, яке формально відповідає закону та рішенням, що виходить за його межі, однак може бути переконливо обґрунтованим конвенційними положеннями в інтересах однієї із сторін справи.

Наразі в Україні відсутні доктринальні дослідження наявності корупційних ризиків у неправильному застосуванні національними судами прецедентної практики Європейського Суду з прав людини, проведеного, насамперед, з використанням емпіричного методу пізнання (вивчення судової практики). Оскільки рішення Європейського суду є джерелом права, важливо дослідити мотивацію їх застосування в судовому рішенні в конкретній справі, зокрема, чи спрямована вона на імплементацію суті конвенційних положень в правове життя України, чи керована іншою метою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До проблеми корупційних ризиків загалом, та у судовій системі, зокрема, у своїх працях звертались такі зарубіжні науковці, як М. Абрамова, О. Абросимова, Д. Альбіні, А. Буров, Л. Воскобитова, Л. Габріель, Л. Гевелінг, С. Гурієва, Р. Грінберг, П. Джерелі, П. Кабанов, Г. Калугін, А. Кирпичников, І. Клямкін, М. Колоколов, С. Ліпсет. Представниками відчизненої наукової думки, які займалися розробленням цього питання є Ю. Баулін, В. Долежан, О. Дульський, А. Закалюк, В. Зеленецький, В. Курило, О. Кальман, М. Камлик, О. Капліна, Л. Лобойко, І. Марочкін, О. Марочкін, Н. Матюхіна, М. Мельник, Л. Москвич, І. Назаров, В. Настюк, Є. Невмержицький, В. Нор, О. Овсяннікова, С. Омельченко, О. Овчаренко, Ю. Полянський, С. Прилуцький, П. Панталієнко, М. Руденко, А. Редька, А. Сафоновенко, В. Сердюк, С. Серьогін, В. Тацій та інші.

Формулювання цілей статті. Метою статті є довести наявність корупційних ризиків у неправильному застосуванні національними судами прецедентної

практики Європейського Суду з прав людини на прикладах розгляду спорів у сфері відносин власності.

Виклад основного матеріалу. Загальновизнаним є висновок про те, що система прецедентного права робить прозорою і передбачуваною судову систему, оскільки суд нижчого рівня не зможе за аналогічних обставин відступити від правила, закріпленого в цьому рішенні. За таких обставин втрачає сенс чинити тиск на суд, зменшується кількість скарг і знижується рівень корупції, оскільки ніхто не зможе діяти в аналогічній справі інакше, як у попередній.

Вже більше 10 років судова практика України на підставі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» від 23 лютого 2006 року [1] рухається у напрямку використання обов'язкових правил поведінки у типових ситуаціях, сформульованих у рішеннях ЄСПЛ.

Та судова система так і не стала передбачуваною, оскільки для вмотивування прийнятих рішень конвенційні положення в окремих справах застосовуються суддями або у спотвореному тлумаченні, ніж те, яке насправді було у них закладено, або не застосовуються у розгляді тих справ, де вони є необхідним джерелом права для врегулювання спірних відносин, оскільки закон, що їх регулює, не є справедливим або ж взагалі відсутній. Надмірний формалізм при доступі до суду всіх інстанцій, триваючий більше десяти років конфлікт юрисдикцій, відверте ігнорування змістом конвенційних положень, вся ця судова практика знижує рівень легітимності органів судової влади та нівелює мету прийнятого Україною Закону [1] — запобігти подальшим порушенням Конвенції [2] і, як наслідок, запобігти подальшим аналогічним порушенням на стадії використання національних засобів правового захисту прав.

Причин такого правозастосування конвенційних положень є декілька. Та автор виокремлює одну з них — це невжиття на законодавчому рівні достатніх заходів щодо включення питань оволодіння положеннями Конвенції та практики Суду до програм первинної підготовки та підвищення кваліфікації суддів, як це було передбачено у прикінцевих положеннях Закону [1].

І як наслідок, в Україні не відбулася глибока імплементація судової практики Європейського суду в правове життя, а лише створена її імітація у спосіб механічного посилання на відповідні рішення суду [3] в судових актах, та, в окремих випадках, далеко не по суті цих рішень.

Питання правильності застосування національними судами практики Європейського суду з прав людини мало б привернути увагу, передусім Верхов-

ного Суду України, оскільки остання є орієнтиром для забезпечення сталості і єдності судової практики правозастосування законодавства України. Суд, хоча і не діє як четверта інстанція, однак вправі ставити рішення національних судів під сумнів на підставі пункту 1 статті 6 Конвенції, якщо їхні висновки можна вважати свавільними або явно необґрунтованими [4].

Та експерти, які підбивали результати моніторингу стану незалежності суддів, проведеного за ініціативою Ради суддів України влітку 2012 року, звернули увагу на відсутність у судовій системі дієвих правових механізмів забезпечення однакового застосування законодавства та формування стабільної судової практики задля унеможливлення впливу на суди та суддів, що породжують факти судового рейдерства і так званого «вибіркового правосуддя» [5].

Варто відзначити, що станом на 2012 рік фактично йшлося про відсутність єдиної судової практики правозастосування національного законодавства, а не практики Європейського суду. Однак в цілому висновок є загальним і до правозастосування конвенційних положень.

Коментуючи у 2013 році результати проведеного моніторингу незалежності суддів, очільник Верховного Суду України, посилаючись на рішення Європейського суду з прав людини «Брумереску проти Румунії», звернув увагу на те, що забезпечення єдності судової практики потрібне тому, що воно є нічим іншим, як реалізацією принципу правової визначеності, який забезпечує прогнозованість судових рішень і стабільність правового регулювання [6].

Цілком поділяючи вищевикладені доводи, автор вважає, що неможливо досягнути єдності правозастосування по судовій вертикалі без належної мотивації рішень найвищого судового органу держави зорієнтованої на юридичні канони Європейського правового простору, оскільки прецедент стає джерелом права не тільки в силу статусу органу, що його створив, а й з огляду на його переконливість [7].

Відомо, що концепція «майна» в розумінні статті 1 Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод, яка охоплює цілу низку економічних інтересів (активів) — як матеріальних, так і нематеріальних [8]. Важливо пам'ятати, що у Законі України № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» (з подальшими змінами) немає положень, які б забороняли застосовувати рішення чи ухвали ЄСПЛ, постановлені щодо інших країн.

Для судової практики України найбільш проблемним виявилось застосування рішення Європейського

суду з прав людини від 24 червня 2003 року у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» (Stretch v. the United Kingdom) [9].

Як вбачається з цього рішення заявнику у справі не було продовжено договір оренди земельної ділянки після закінчення строку його дії, не дивлячись на те, що договір таке право передбачав, а порушень зобов'язань з боку заявника допущено не було.

Виходячи зі змісту пунктів 32–35 цього рішення майном у значенні статті 1 Протоколу 1 до Конвенції вважається законне та обґрунтоване очікування набути майно або майнове право за договором, укладеним з органом публічної влади.

Незастосування цитованого рішення Європейського суду Верховним Судом України для захисту права орендаря на поновлення договору оренди землі державної форми власності на новий строк за приписами ст. 33 Закону України «Про оренду землі», розцінено суддею М. Гусаком, як несправедливість [10].

Та рішення у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» набуло широкого застосування національними судами при вирішенні спорів щодо права оренди земельних ділянок (нерухомого майна) державної або комунальної власності та щодо набуття права власності на них через висновок Європейського суду про те, що *«наявність порушень з боку органу публічної влади при укладенні договору щодо майна не може бути підставою для позбавлення цього майна іншої особи, яка жодних порушень не вчинила»*.

Процитувавши у далекому 2007 році у відповідній частині це рішення Європейського суду у спорі, що виник за результатами конкурсу з продажу пакета акцій ВАТ «Нікопольський завод феросплавів», Верховний Суд України мотивував підстави його застосування таким чином: *«самі по собі допущені органами публічної влади порушення при визначенні умов та порядку приватизації не можуть бути безумовною підставою для визнання приватизаційних договорів недійсними, повернення приватизованого майна державі в порушення права власності покупця, якщо вони не допущені внаслідок винної, протиправної поведінки самого покупця»* [11].

В подальшому, а це період 2013–2017 років, Верховний Суд України почав констатувати випадки застосування судами нижчого рівня рішення у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» невідповідно до його змісту, про що доводять наступні його висновки:

– рішення Європейського суду не може бути безумовним прецедентом при розгляді справи, де вибуття земельної ділянки з комунальної

- власності у приватну відбулося незаконно і шляхом вчинення кримінально караних дій [12];
 - існують відмінності між рішенням Європейського суду у справі, в якій законне походження майна особи не оспорується, і справами стосовно позбавлення особи власності на майно, яке набуто злочинним шляхом або стосовно якого припускається, що воно було придбане незаконно [13];
 - висновок про задоволення заяви Стретч не повинен бути для суду безумовно обов'язковим «керівництвом до дії», оскільки правовідносини, пов'язані з вибуттям об'єкта із комунальної власності, становлять суспільний публічний інтерес, а незаконність рішення органу місцевого самоврядування, на підставі якого об'єкт вибув із комунальної власності, такому суспільному інтересу не відповідає [14];
 - безпідставним є посилання на рішення Європейського суду у справі, в якій встановлено незаконність набуття особою права власності на земельну ділянку для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд площею 0,25 га замість встановленого законом 0,12 га [15];
 - не виправданим є застосування національними судами рішення Європейського суду без встановлення дійсності волевиявлення особи на створення фермерського господарства, тобто чи насправді виникли та існують законні сподівання особи на здійснення майнового права — оренду землі, чи вважаються такі сподівання практичними у своїй реалізації [16];
 - для застосування рішення Європейського суду необхідно встановити наявність тих обставин, які є підставою для його застосування у конкретній справі [17];
 - рішення Європейського суду необхідно не цитувати, а застосовувати, оскільки правовідносини, пов'язані з вибуттям земель із державної власності, становлять «суспільний», «публічний» інтерес, а незаконність (у разі її встановлення судом) рішення органу місцевого самоврядування, на підставі якого земельна ділянка вибула з державної власності, такому суспільному інтересу не відповідає [18];
 - ігнорування рішення Європейського суду має місце у випадку неврахування судом переважного перед іншими особами права наймача, який належно виконує свої обов'язки за договором найму, на укладання договору найму на новий строк [19].
- Вищенаведені випадки із судової практики переконливо доводять можливість застосування рішення

у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» всупереч публічному порядку набуття права оренди / власності на майно держави/територіальної громади за рішеннями органів публічної влади та укладеними на їх підставі правочинами [20].

У 2015 році учасники міжнародної конференції з права власності у висновках та рекомендаціях щодо питань, пов'язаних із правом власності, захистом права на мирне володіння майном у практиці Європейського суду з прав людини, а також окремих аспектів регулювання відносин власності та захисту права власності в українському законодавстві визнали, що рішення ЄСПЛ у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» в жодному разі не є достатньою перешкодою для витребування в особи незаконно й недобросовісно відчуженого майна. Якщо судом встановлено незаконність набуття права власності, відсутні підстави застосовувати концепцію «легітимних очікувань» або надати їй перевагу порівняно з нормами ст. 19 Конституції України та Цивільного кодексу України (далі — ЦК України) про набуття права власності [21].

Експерти, які оцінювали ефективність проведених в Україні судових реформ у 2016 році, виявили корупційні ризики у дев'яти сферах судової влади, які можуть призводити до корумпованості суддів, а також визнали, що наявність (ймовірність) виникнення проявів корупції у судовій системі уможливується поганими чи нечіткими законами і положеннями, які регулюють судові процедури [22]. Однак корупційні ризики не виявлено у судовій практиці правозастосування в цілому, та у неправильному застосуванні практики Європейського суду з прав людини, зокрема.

19 квітня 2018 року відбулося офіційне відкриття проекту Ради Європи «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини». Верховний Суд визнав, що застосування практики та досвіду ЄСПЛ має велике практичне значення для національних судів та що найвищий судовий орган працює, зокрема, над формуванням єдиної судової практики [23].

Наразі застосування судами рішення ЄСПЛ у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» Верховним Судом оцінюється як обґрунтоване [24], а доводи учасників судового процесу щодо його незастосування до спірних відносин — безпідставними [25].

Водночас варто мати на увазі, що у більшості рішень ЄСПЛ вказує на критерії та обставини, які мають бути оцінені, та пропонує способи їх оцінки, проте кінцевий результат вирішення спору (задовольнити позов чи відмовити в його задоволенні) належить до сфери розсуду національного суду [21].

Національне законодавство не обмежує дискреційні повноваження судді у виборі практики Європейського суду для вирішення конкретного спору, способі її тлумачення та підставами для застосування. Та оскільки розсуд, який виникає у межах дискре-

ційного повноваження, не врегульовано правом [26], одного лише застереження про те, що свобода розсуду національного суду не є необмеженою [27] недостатньо для недопущення корупційних проявів у правозастосуванні конвенційних положень.

Література

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006р., № 3477-IV / Відомості Верховної Ради України — 2006. — № 30. — Ст. 1114.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, від 04.11.1950, ідентифікатор 995-004 / Офіційний вісник України — 1998р. — № 13/ № 32 від 23.08.2006. — с. 270.
3. Курило Володимир, Пантелієнко Петро Судовий прецедент у судовій системі України: окремі аспекти практики реалізації [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://vjhr.sk/archive/2016_5/part_1/19.pdf.
4. Рішення Європейського суду з прав людини від 05.02.2015 року у справі «Бочан проти України», п. 61 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a43/page
5. Моніторинг стану незалежності суддів в Україні — 2012 / Вісник центру суддівських студій. Інформаційний бюлетень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.judges.org.ua/article/visnik_m.pdf
6. Романюк Ярослав Забезпечення єдності судової практики Верховним судом України: реформа потребує продовження / Газета «Юридична практика». — 15 березня 2013. — Ст. 5 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/1166672bc6dad5f4c2257b5d0030c241/\\$FILE/5-9_str.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/1166672bc6dad5f4c2257b5d0030c241/$FILE/5-9_str.pdf)
7. Дем'янова О. В. Інструментальні аспекти змісту доктрини верховенства права та перспективи її реалізації в цивільному судочинстві України / О. В. Дем'янова // Порівняльно-аналітичне право. — 2014. — № 6. — С. 73–76 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja>
8. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: Науково-методичний посібник для суддів. — 2-ге вид. випр., допов. — К., 2015. — 208 с. ISBN 978-966-2310-29-0 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.osce.org/uk/ukraine/232716?download=true>
9. Рішення Європейського суду з прав людини від 24.06.2003 року у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.scourt.gov.ua/>
10. Постанова Верховного Суду України від 01 жовтня 2013 року в адміністративній справі № 21-345a13, № 35669789 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
11. Постанова Верховного Суду України від 14 березня 2007 року в адміністративній справі № 21-8во07, № 3384429 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>.
12. Постанова Верховного Суду України від 18 вересня 2013 року у цивільній справі № 6-92цс13, № 33890138 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
13. Постанова Верховного Суду України від 16 січня 2015 року у цивільній справі № 6-2510цс15, № 54689087 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
14. Постанова Верховного Суду України від 05 жовтня 2016 року у господарській справі № 916/2129/15, № 62058323 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>.
15. Постанова Верховного Суду України від 02 березня 2016 року у цивільній справі № 6-427цс15, № 57169336 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
16. Постанова Верховного Суду України від 11 травня 2016 року у цивільній справі № 6-2903цс15, № 57899677 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
17. Постанова Верховного Суду України від 15 березня 2017 року у господарській справі № 916/2130/15, № 66119027 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
18. Постанова Верховного Суду України від 05 липня 2017 року у господарській справі № 911/3285/14, № 67721627 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
19. Постанова Верховного Суду України від 17 травня 2017 року у господарській справі № 914/433/16, № 66775088 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>
20. Постанова Верховного Суду України від 13 квітня 2016 року у цивільній справі № 6-1528цс15 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf\(documents\)/E20EA25D2D884EC0C2257FB8001FBD24](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf(documents)/E20EA25D2D884EC0C2257FB8001FBD24)

21. У ВСУ підсумували рекомендації щодо захисту права власності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/print/120218u_verhovnomu_sudi_pidsumovali_rekomendacii_schodo_zahistu_pr.html

22. Корупційні ризики останніх реформ у судовій системі України. Автор: д-р Вікторія Дженнетт, експерт з питань судової реформи [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2018/02/NJ_Judicial_Corruption_Risks_Report_2017_UKR-1.pdf

23. Рада Європи презентувала новий Проект «Підтримка виконання Україною рішень Європейського суду з прав людини» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://vkksu.gov.ua/ua/news/rada-ewropi-priezientuwala-nowij-proiekt-pidtrimka-wikonannia-ukrainoiu-rishien-ewropiejskogo-sudu-z-praw-liudini/>

24. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 20 березня 2018 року у господарській справі № 909/359/17, 73160574 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

25. Постанова Касаційного господарського суду у складі Верховного Суду від 22 березня 2018 року у господарській справі № 910/187/17, 73081448 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://reyestr.court.gov.ua/>

26. Науковий висновок щодо меж дискреційного повноваження суб'єкта владних повноважень та судового контролю за його реалізацією [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/naukovi_visnovki/nauk_visnovok_01_03_2018

27. Рішення Європейського суду з прав людини від 03 квітня 2008 року у справі «Пономарьов проти України», п. 40 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_434

References

1. Pro vykonannia rishen ta zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23 liutoho 2006r., № 3477-IV /Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy — 2006. — № 30. — St. 1114.

2. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod, vid 04.11.1950, identyfikator 995-004// Ofitsiinyi visnyk Ukrainy — 1998r. — № 13/ № 32 vid 23.08.2006/, stor. 270

3. Volodymyr Kurylo, Petro Panteliienko. Sudovyi pretsedent u sudovii systemi Ukrainy: okremi aspekty praktyky realizatsii [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://vjhr.sk/archive/2016_5/part_1/19.pdf.

4. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 05.02.2015 roku u spravi «Bochan proty Ukrainy», p.61 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/974_a43/page.

5. Monitorynh stanu nezalezhnosti suddiv v Ukraini — 2012 /Visnyk tsentru suddivskykh studii. Informatsiinyi biuleten [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://www.judges.org.ua/article/visnik_m.pdf.

6. Yaroslav Romaniuk. Zabezpechennia yednosti sudovoi praktyky Verkhovnym sudom ukrainy: reforma potrebuie prodovzhennia//Hazeta «Iurydychna praktyka». — 15 bereznia 2013. — St.5 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/1166672bc6dad5f4c2257b5d0030c241/\\$FILE/5-9_str.pdf](http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/1166672bc6dad5f4c2257b5d0030c241/$FILE/5-9_str.pdf).

7. Demianova O. V. Instrumentalni aspekty zmistu doktryny verkhovenstva prava ta perspektyvy yii realizatsii v tsyvilnomu sudochynstvi Ukrainy / O. V. Demianova // Porivnialno-analitychne pravo. — 2014. — No 6. — S. 73–76. [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja>.

8. Fulei T. I. Zastosuvannia praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny pry zdiisnenni pravosuddia: Naukovo-metodychnyi posibnyk dlia suddiv. — 2-he vyd. vypr., dopov. — K., 2015. — 208 s. ISBN978-966-2310-29-0 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://www.osce.org/uk/ukraine/232716?download=true>.

9. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 24.06.2003 roku u spravi «Stretch proty Spoluchenooho Korolivstva» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.scourt.gov.ua/>.

10. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 01 zhovtnia 2013 roku v administratyvnii spravi № 21-345a13, № 35669789 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

11. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 14 bereznia 2007 roku v administratyvnii spravi № 21-8vo07, № 3384429 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

12. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 18 veresnia 2013 roku u tsyvilnii spravi № 6-92tss13, № 33890138 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

13. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 16 sichnia 2015 roku u tsyvilnii spravi № 6-2510tss15, № 54689087 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

14. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 05 zhovtnia 2016 roku u hospodarskii spravi № 916/2129/15, № 62058323 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

15. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 02 bereznia 2016 roku u tsyvilnii spravi № 6-427tss15, № 57169336 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.

16. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 11 travnia 2016 roku u tsyvilnii spravi № 6–2903tss15, № 57899677 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.
17. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 15 bereznia 2017 roku u hospodarskii spravi № 916/2130/15, № 66119027 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.
18. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 05 lypnia 2017 roku u hospodarskii spravi № 911/3285/14, № 67721627 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.
19. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 17 travnia 2017 roku u hospodarskii spravi № 914/433/16, № 66775088 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>.
20. Postanova Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 13 kvitnia 2016 roku u tsyvilnii spravi № 6–1528tss15 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf\(documents\)/E20EA25D2D884EC-0C2257FB8001FBD24](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf(documents)/E20EA25D2D884EC-0C2257FB8001FBD24).
21. U VSU pidsumuvaly rekomendatsii shchodo zakhystu prava vlasnosti [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zib.com.ua/ua/print/120218u_verhovnomu_sudi_pidsumuvali_rekomendacii_schodo_zahistu_pr.html.
22. Koruptsiini ryzyky ostannikh reform u sudovii systemi Ukrainy. Avtor: d-r Viktoriia Dzhennett, ekspert z pytan sudovoi reformy [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: https://newjustice.org.ua/wpcontent/uploads/2018/02/NJ_Judicial_Corruption_Risks_Report_2017_UKR-1.pdf.
23. Rada Yevropy prezentovala novyi Proekt «Pidtrymka vykonannia Ukrainoiu rishen Yevropeiskoho sudu z prav liudyny» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <https://vkksu.gov.ua/ua/news/rada-ewropi-priezientuvala-nowij-proiekt-pidtrimka-wikonannia-ukrainoiu-rishien-ewropejskogo-sudu-z-prav-liudini/>.
24. Postanova Kasatsiinoho hospodarskoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 20 bereznia 2018 roku u hospodarskii spravi № 909/359/17, 73160574 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>
25. Postanova Kasatsiinoho hospodarskoho sudu u skladi Verkhovnoho Sudu vid 22 bereznia 2018 roku u hospodarskii spravi № 910/187/17, 73081448 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://reyestr.court.gov.ua/>
26. Naukovyi vysnovok shchodo mezh dyskretnoho povnovazhennia subiekta vladnykh povnovazhen ta sudovoho kontroliu za yoho realizatsiieiu [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/naukovi_visnovki/nauk_visnovok_01_03_2018
27. Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 03 kvitnia 2008 roku u spravi «Ponomarov proty Ukrainy», p.40 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/974_434.